

Mary Wollstonecrafts försvar för ett speciellt slags män

Af Elisabeth Mansén

Mary Wollstonecraft har med rätta etablerats som en av feminismens portalgestalter och många studier har ägnats hennes personliga öde, hennes filosofi och hennes syn på kvinnans position i samhället. Men trots att genusforskning sedan länge har vidgats till att rymma föreställningar om såväl män som kvinnor, liksom om förhållandet till kön som kategori, har studiet av hennes mansbilder sällan uppmärksammats¹. Därför ägnas denna essä analysen av manlighet och mansbilder i det verk vars titel väcker störst förväntan om ett relevant resultat: *A Vindication of the Rights of Men, in a Letter to the Right Honourable Edmund Burke; Occasioned by His Reflections on the Revolution in France*, publicerad anonymt 1790. Det var med denna skrift hennes berömmelse i samtiden grundlades².

Med tanke på Wollstonecrafts övertygelse om alla människors lika rättigheter vore det orättvist att alltför starkt betona de könsspecifika dragen, men sökandet efter bilden av det manliga i *A Vindication of the Rights of Men* ger onekligen en ny infallsvinkel på hennes framställning. Dessutom finns det, som andra forskare redan noterat, all anledning att förmoda att Wollstonecraft under arbetet med detta verk fick en klarare bild av den betydelse könsskillnaderna hade, en tankelinje som ledde vidare till hennes nu mest kända verk, *A Vindication of the Rights of Woman* (1792).

Vid genomförandet av denna analys blir tre tendenser snart uppenbara: Wollstonecraft kritiserar hellre generella drag i sin tids samhälle än enstaka personer, hon utgår snarare från abstrakta begrepp än konkreta exempel, och hon bygger i första hand sin argumentation på det gemensamt mänskliga, inte på könsspecifika egenskaper. Samtliga dessa tendenser har sin grund i ambitionen att argumentera utifrån övergripande principer. Det gör det svårt att finna mer konkreta mansbilder i hennes text, men det finns ändå mycket att ta fasta på.

Ett viktigt resultat av denna analys är att hennes bruk av termer som *manly* och *unmanly* inte alltid handlar om kroppar och deras könstillhörighet. I överförd bemärkelse kan även en begreppsdefinition enligt Wollstonecrafts språkbruk vara mer eller mindre manlig. Så skriver hon till exempel 'I do not condescend to cull my words to avoid the invidious phrase, nor shall I be prevented from giving a manly definition of it, by the flimsy ridicule which a lively fancy has interwoven with the present acceptance of the term' (Wollstonecraft, 1790: 2). Här betyder manlig något ärligt, uppriktigt, seriöst och genomtänkt. Denna typ av manlighet framställs som ideal och norm, men inte i motsättning till kvinnlighet eller kvinnor som individer. Det är ju Wollstonecrafts egen definition som är manlig i denna mening. En liknande betydelse av uppriktig enkelhet återfinns i en senare passage 'let me ask you, with manly plainness' (Wollstonecraft, 1790: 84). Ytterligare indikatorer på vad hon avser ger analysen av motsatsen, det omanliga, när hon skriver 'for a man to boast of his virtue and independence, when he cannot forget that he is at the moment

enjoying the wages of falsehood; and that, in a skulking, unmanly way, he has secured himself a pension of fifteen hundred pounds per annum' (Wollstonecraft, 1790: 20). Texten handlar om en man som blir omanlig genom att smita och vara falsk och bedräglig. Det råder en tämligen symmetrisk relation mellan dikotomin manlig (=ärlig, uppriktig) och omanlig (=falsk, bedräglig), vilket visar att betydelsen är väl etablerad i hennes språkbruk, men könstillhörigheten har ingen direkt relevans för begreppens innebörd.

En annan betydelse av manlighet är kopplad till kravet på oberoende och kan illustreras med följande citat 'the care necessary to support and guard the body is the first step to unfold the mind, and inspire a manly spirit of independence' (Wollstonecraft, 1790: 28). Motsatsen till det manliga oberoendet utgörs i det följande resonemanget av ett litet barn. En liknande, men inverterad, betydelse finns i användningen av motsatsen, det omanliga 'away with such unmanly sarcasms, and puerile conceits' (Wollstonecraft 1790: 36). De omanliga sarkasmerna ställs här samman med barnsliga vanföreställningar för att visa att manlighet handlar om oberoende och i viss mån ålder och vuxenblivande.

Dessa exempel på manlighet i överförd bemärkelse får inte dölja att det också finns en användning av begreppet manlighet där könet spelar en avgörande roll. Så är fallet i ett resonemang om förhållandet mellan skönhet och moral:

'You [Edmund Burke] may have convinced them [the female readers] that littleness and weakness are the very essence of beauty; and that the Supreme

Being, in giving women beauty in the most supereminent degree, seemed to command them, by the powerful voice of Nature, not to cultivate the moral virtues that might chance to excite respect, and interfere with the pleasing sensations they were created to inspire. Thus confining truth, fortitude, and humanity, within the rigid pale of manly morals, they might justly argue, that to be loved, women's high end and great distinction! they should 'learn to lisp, to totter in their walk, and nick-name God's creatures.' Never, they might repeat after you, was any man, much less a woman, rendered amiable by the force of those exalted qualities, fortitude, justice, wisdom, and truth; and thus forewarned of the sacrifice they must make to those austere, unnatural virtues, they would be authorized to turn all their attention to their persons, systematically neglecting morals to secure beauty' (Wollstonecraft, 1790: 112f).

Den manliga moralen har i detta citat tydliga könsskarakteristika. En sträng moral med fokus på sanning, själsstyrka, rättvisa, visdom och människokärlek knyts till män och ställs mot kvinnor som förväntas söka en skönhet som utmärks av det veka och småsöta i syfte att vara tilltalande och behagfulla i andras ögon. Man behöver inte vara särskilt väl förtrogen med Wollstonecrafts åsikter för att inse att hon vänder sig mot denna konstruktion och är ironisk i sin framställning. Hennes begreppsanvändning utgår från Burke och speglar kanske en samtida uppfattning, men hon delar inte uppfattningen om en könsspecifik moral. Men dikotomin mellan manlig styrka och kvinnlig svaghet, mellan dygd och sinnlighet med kopplingar till kön kan förändras när

människor gör nya erfarenheter.'

But should experience prove that there is a beauty in virtue, a charm in order, which necessarily implies exertion, a depraved sensual taste may give way to a more manly one – and melting feelings to rational satisfactions' (Wollstonecraft, 1790: 116).

Förnuft och erfarenhet kan leda till nya slutsatser. I bästa fall framträder då en ny och mer manlig smak för skönhet, inte sensuell och depraverad, utan rationell och moralisk. Denna charm och skönhet är knuten till dygd och ordning och bidrar enligt Wollstonecraft till en moral som överensstämmer med den mänskliga naturen, oberoende av könkaraktäristika.

En passage som till synes handlar om manlighet i överförd bemärkelse, gällande en manlig betydelse av en term eller ett begrepp, visar sig vid närmare studium ha en viss koppling till sexuellt kön:

'Among unequals there can be no society; – giving a manly meaning to the term; from such intimacies friendship can never grow; if the basis of friendship is mutual respect, and not a commercial treaty' (Wollstonecraft, 1790: 92).

Det umgänge (society) som äger rum mellan jämlika vänner och utmärks av ömsesidig respekt är enligt Wollstonecrafts mening förbehållet män. Vänskap uppstår inte när relationen liknar en kommersiell överenskommelse. Enligt

Wollstonecraft gäller det många relationer mellan män och kvinnor, inte minst de flesta äktenskap.

Ordet *manly* förekommer sammanlagt sju gånger i Wollstonecrafts text, ordet *unmanly* endast tre gånger. Ännu mer ovanligt är ordet *masculine*. Det finns på endast ett ställe och är starkt positivt laddat i följande påstående 'to labour to increase human happiness by extirpating error, is a masculine godlike affection' (Wollstonecraft, 1790: 136). Det maskulina ställs i resonemanget samman med det gudomliga och i motsats till dem som endast försöker försona de olyckliga med sitt öde utan att förändra något i grunden. Huruvida detta ideal är knutet till manligt kön eller ej tycks snarast bli en teologisk fråga, men ambitionen att förändra samhället till det bättre, inte bara acceptera sakernas tillstånd, är enligt Wollstonecraft varje människas plikt, inte bara männens. Inte minst ser hon det som sin egen uppgift.

Det likaledes ovanliga ordet *manliness* förekommer vid endast ett tillfälle och pekar på ett viktigt inslag i Wollstonecrafts framställning av det manliga. Det är uppenbart att hon uppskattar män som är inskrivna i sociala relationer och tar ansvar för andra 'The character of a master of a family, a husband, and a father, forms the citizen imperceptibly, by producing a sober manliness of thought, and orderly behaviour' (Wollstonecraft, 1790: 47). Den nyktra manlighet som formas av ansvar och präglas av ordning och eftertanke utgör för Wollstonecraft ett tydligt ideal. Familjen är enligt hennes uppfattning en bättre skola än hovet eller kyrkan när det gäller att forma en samhällsmedborgare av det slag som utgör 1700-talets politiska ideal.

De problem som skapas av dubbeltydigheten mellan man och människa i det

engelska ordet *man* kan aldrig helt undvikas, men av de hundra förekomsterna av *man* i Wollstonecrafts text är det endast ett fåtal, färre än tio, som tydligt syftar på hela mänskligheten. Ordet *male* förekommer inte alls, inte heller *feminine*, och när det talas om *female* i uttrycket *female morals* eller *female world* avses endast den moral eller den sfär som appliceras på eller associeras till kvinnor.

Även om manlighet ibland framstår som norm eller i alla fall en positiv förstärkning, visar analysen att det för Wollstonecraft endast gäller en viss typ av manlighet. Lika positiv som hon kan vara emellanåt, lika kritisk och avfärdande är hon i andra sammanhang. Några tydligt avskräckande exempel utkristalliserar sig och kan sammanfattas i följande negativa manstyper:

1. Den ytlige och självupptagne ynglingen

'Our young men become selfish coxcombs' (Wollstonecraft, 1790: 47)

Unga män ska inte bli självcentrerade snobbar. De ska utvecklas till ansvarstagande vuxna och Wollstonecraft ser ett hot i deras upptagenhet av sken och yta. De styrs av sin fåfänga och lär inte av sina misstag. Deras åsikter svänger som vindflöjlar och de råder inte över sina känslor:

'Ambition becomes only the tool of vanity, and his reason, the weather-cock of unrestrained feelings, is only employed to varnish over the faults which it ought to have corrected' (Wollstonecraft, 1790: 4).

För att förstå vad det innebär att bli en vuxen man behöver ynglingen möta motstånd, själv förtjäna sitt uppehälle och utveckla sin personlighet:

'How can he discover that he is a man, when all his wants are instantly supplied, and invention is never sharpened by necessity? Will he labour, for every thing valuable must be the fruit of laborious exertions, to attain knowledge and virtue, in order to merit the affection of his equals, when the flattering attention of sycophants is a more luscious cordial?' (Wollstonecraft, 1790: 104).

När en sådan yngling växer upp riskerar han att bli en omoralisk och sensuell libertin. Wollstonecraft vänder sig med stark kritik mot 'the lax morals and depraved affections of the libertine' (Wollstonecraft, 1790: 47). En annan möjlig och lika olycklig framtidsutsikt är om ynglingen slutar som fåfång officer. Ytlig ära demonstrerad i glänsande uniformer väcker hennes motvilja. Hon kritiserar inte de enkla soldaterna utan deras härförare, som skaffar sig rikedom, makt och utmärkelser. 'The liberty of the rich has its ensigns armorial to puff the individual out with insubstantial honours, but where are blazoned the struggles of virtuous poverty?' (Wollstonecraft, 1790: 103). Årestoder och porträtt av segrare i strid avbildar inte människor utan snarast monster 'monsters in human shape, the superb gallery of portraits proudly set in battle array' (Wollstonecraft, 1790: 103). En tredje utvecklingslinje med liknande tendens erbjuder de adelsmän som rör sig i hovmiljö och i allt är beroende av sin monark. De kan inte tänka fritt och de ägnar sin energi åt intriger och

försök att ställa sig in hos sina överordnade. Serviliteten hör till de drag Wollstonecraft betraktar som omanliga och starkast vänder sig emot 'an unmanly servility, most inimical to true dignity of character is, by this means, fostered in society' (Wollstonecraft, 1790: 50). Wollstonecraft betraktar dessa osjälvständiga figurer som samhällets parasiter.

Först när förnuftet får råda växer ynglingen till en man 'reason clips the wing of fancy – the youth becomes a man' (Wollstonecraft, 1790: 64).

Religionen fyller här en viktig funktion. Den kritik som drabbar prästerskapet och de kyrkliga hierarkierna hindrar inte att de unga männen enligt Wollstonecraft bör hålla sig till sin religiösa tro 'our young men of fashion, by a common, though erroneous, association of ideas, have conceived a contempt for religion, as they sucked in with their milk a contempt for the clergy' (Wollstonecraft, 1790: 92f).

Redan i denna första motbild till den goda manligheten skymtar salongskulturen som en miljö där avarterna odlas och premieras. Det blir ännu mer uppenbart i nästa för Wollstonecraft motbjudande manlighetstyp.

2. Det slagfärdiga salongslejonet

'Once a wit and always a wit' (Wollstonecraft, 1790: 3)

I sin kritik av Edmund Burkes resonemang tecknar Wollstonecraft ännu en bild som lätt associeras till salongslivet, en kvick man vars tankar och känslor främst har dekorativa funktioner. I det sammanhanget får även 1700-talets

modebegrepp sensibilitet en negativ tolkning 'Sensibility is the *manie* of the day, and compassion the virtue which is to cover a multitude of vices, whilst justice is left to mourn in sullen silence, and balance truth in vain' (Wollstonecraft, 1790: 5). Wollstonecrafts sympatier vilar helt klart hos handfasta dygder som sanning och rättvisa. Slagfärdighet kan så lätt förväxlas med förnuft och sanning när kvicka repliker får åsikter att glänsa oavsett deras innehåll. Wollstonecraft har skaffat sig en mycket negativ bild av retorikens makt och förlorar snabbt respekten för den meningsmotståndare som retirerar till tomma fraser:

'I respect an opponent, though he tenaciously maintains opinions in which I cannot coincide; but, if I once discover that many of those opinions are empty rhetorical flourishes, my respect is soon changed into that pity which borders on contempt; and the mock dignity and haughty stalk, only reminds me of the ass in the lion's skin' (Wollstonecraft, 1790: 67)³.

Wollstonecraft vill resonera förnuftigt med sina antagonister, inte tävla i konsten att formulera sig väl 'Quitting now the flowers of rhetoric, let us, Sir, reason together' (Wollstonecraft, 1790: 6). Ytliga kvickhuvuden hör till de manstyper hon inte försvarar.

Salongsmiljöerna är dock inte de enda där de anslående formuleringarna firar triumfer. Wollstonecraft lyfter också fram den politiska arenan, till och med det engelska parlamentet. Väktaligheten kan fira triumfer i kampen mot ondska, men också sudda ut gränsen mellan ont och gott. Och debatten i underhuset kan

urarta till något värre än krogslagsmål 'our House of Commons has often resembled a bear-garden' (Wollstonecraft, 1790: 105).

Kritiken av den politiska arenan drabbar ännu en av 1700-talets nya miljöer. Uppenbarligen finner Wollstonecraft att många män inte klarar av det nya livets krav.

3. Den själviske strebern

'a finical man of taste, who is only anxious to secure his own private gratifications, and to maintain his rank in society' (Wollstonecraft, 1790: 47)

Själviskhet och egoism hör till de karaktärsdrag som Wollstonecraft tydligt föraktar och ofta driver med i sin framställning. Hon finner de måttligt begåvade männen löjeväckande i sina försök att dominera konversationen 'vanity enlivens social intercourse, and forces the little great man to be always on his guard to secure his throne' (Wollstonecraft, 1790: 4). Men hon kritiserar även de mer begåvade, som inte kan låta bli att briljera med sina kunskaper 'an ingenious man, who is ever on the watch for conquest, will, in his eagerness to exhibit his whole store of knowledge, furnish an attentive observer with some useful information' (Wollstonecraft, 1790: 4f). Båda typerna gör sig löjliga med sitt självhävdelsebehov.

Även i grunden positiva manstyper kan enligt Wollstonecraft uppvisa obehagliga tendenser om de inte brukar sitt förnuft och skaffar sig en rimlig bildning 'an honest man with a confined understanding is frequently the slave

of his habits and the dupe of his feelings' (Wollstonecraft, 1790: 5f). Att låta sig behärras av vanans makt eller förledas av sina känslor anser hon föraktligt. Och det är inte bara de mindre begåvade hon kritiserar, eftersom de intelligentare har en sorglig tendens att utnyttja andra 'the man with a clearer head and colder heart makes the passions of others bend to his interest' (Wollstonecraft, 1790: 6).

Hierarkier skapar ojämlikhet och förleder männen att skaffa sig fördelar med orätta medel. Wollstonecraft skildrar utförligt hur män, med eller utan skrupler, strävar att till varje pris nå framgång:

'Men of some abilities play on the follies of the rich, and mounting to fortune as they degrade themselves, they stand in the way of men of superior talents, who cannot advance in such crooked paths, or wade through the filth which parasites never boggle at. Pursuing their way straight forward, their spirit is either bent or broken by the rich man's contumelies, or the difficulties they have to encounter'. (Wollstonecraft, 1790: 50f)

Rikedom och titlar skattas högre än allt annat. Pengarnas makt hör till de inslag i det framväxande moderna samhället som Wollstonecraft inte är villig att acceptera. Hon är en tydlig förespråkare för borgerliga samhällsideal genom att hävda att det är med ärlighet och hårt arbete, kompetens och sann begåvning man bör konkurrera.

4. Den falske och svage prästmannen

'worldly priests' (Wollstonecraft, 1790: 41)

Världsliga präster drabbas av Wollstonecrafts kritik i första hand därför att de inte förmår tro på de höga och eviga värden de predikar för andra. Även om hon hyser respekt för många präster finns det andra som tagit tjänst inom kyrkan i brist på alternativ. 'It is a well-known fact, that when we, the people of England, have a son whom we scarcely know what to do with – we make a clergyman of him' (Wollstonecraft, 1790: 82). Dessutom finns det många präster som inte bor i sin lantliga församling utan lever ett sysslolöst lyxliv i städerna. Feta präster som främst bryr sig om prakten och det kyrkliga utanverket drabbas särskilt av hennes synnerligen spetsiga och välformulerade kritik 'Man preys on man; and you [Burke] mourn for the idle tapestry that decorated a gothic pile, and the dronish bell that summoned the fat priest to prayer' (Wollstonecraft, 1790: 152).

Kyrkohistorien förser henne med många avskräckande exempel på präster som levt gott på människors vidskepelse. Ur protestanternas lista på klagomål över den katolska kyrkans avarter lyfter hon fram avlatshandeln och medeltidens kyrkliga makt 'the priests, secured such vast property to the church, when a man gave his perishable substance to save himself from the dark torments of purgatory; and found it more convenient to indulge his depraved appetites, and pay an exorbitant price for absolution, than listen to the suggestions of reason, and work out his own salvation' (Wollstonecraft, 1790: 93f). Här ger hon de

män som utnyttjades en del av skulden eftersom de valde att hellre betala till kyrkan än att försöka leva ett moraliskt liv.

Kyrkan kan fungera depraverande för både prästerna och deras flock. Ängsliga kristna som tror att ondskan får övertaget om människor får tänka fritt vänder Wollstonecraft sig också emot 'the timid fears of some well-meaning Christians, who shrink from any freedom of thought, lest they should rouse the old serpent' (Wollstonecraft, 1790: 69).

Men religionen i sig ser Wollstonecraft som en kraft för det goda. Tron framställs som ett naturligt resultat av ett odlat förstånd och förfinade känslor 'that the cultivation of the understanding, and refinement of the affections, naturally make a man religious, I am proud to acknowledge' (Wollstonecraft, 1790: 94). Sin kyrkokritik till trots tycks Wollstonecraft ha större respekt för de män som behållit sin tro.

5. Monarker, adelsmän och andra som inte själva förtjänat sin plats i samhället

'a king *is* but a man' (Wollstonecraft, 1790: 54)

Wollstonecraft vänder sig med särskilt allvar mot alla vars position vilar på orättvisa samhällliga privilegier och ärvd egendom. Kungar som ärvt sin krona och adelsmän som ärvt sina gods hör enligt Wollstonecraft till samhällets anomalier. Omsorgen om att till varje pris bevara arvsrätten och den privata egendomen ligger enligt hennes mening bakom många av de orättfärdiga lagar som styr samhället och berövar människor deras rättigheter 'the demon of

property has ever been at hand to encroach on the sacred rights of men, and to fence round with awful pomp laws that war with justice' (Wollstonecraft, 1790: 8). Att kungligheter och adelsmän är befriade från de skatter som tynger det enkla folket skapar ytterligare orättvisor och bidrar till bilden av de manstyper Wollstonecraft starkast kritiserar.

Ärftliga privilegier och övertagen ära, berömmelse, välstånd och samhällsposition står mycket långt ner på Wollstonecrafts skala eftersom de styr så stor del av det samhälle som omger henne. De utgör ett hot såväl mot samhället i stort som mot manligheten i sig. De män inom överklassen som lever i överflöd utan moraliska betänkligheter blir kastrerade och effeminerade 'the profligates of rank, emasculated by hereditary effeminacy!' (Wollstonecraft, 1790: 97). Här används de könsspecifika begreppen tydligare än någon annanstans i hennes text.

De olika samhällskategorierna är dessutom kopplade till varandra på ett intressant sätt. Hovlivet korrumpierar adelsmännen som i sin tur influerar prästerskapet. Och medelklassen liksom det enkla folket gör ofta misstaget att försöka efterlikna överklassens levnadsätt och preferenser.

Prästernas fel beror till stor del på att de lärer sig med adeln 'the servility to superiors, and tyranny to inferiors, said to characterize our clergy, have rationally been supposed to arise naturally from their associating with the nobility' (Wollstonecraft, 1790: 92). Ur denna aspekt ogillar Wollstonecraft även att präster följer med unga adelsmän på bildningsresor på kontinenten. De skiljs från sin församling, fångas i feodala strukturer och hoppas att deras höga beskyddare ska skaffa dem en biskopsmitra 'enjoying their tithes at a distance

from their flocks, is it not natural for them to become courtly parasites, and intriguing dependents on great patrons, or the treasury?' (Wollstonecraft, 1790: 92). Även medelklassens fel och brister beror enligt Wollstonecraft på att de tanklöst efterbildar överhetens mönster 'It would be an arduous task to trace all the vice and misery that arise in society from the middle class of people apeing the manners of the great' (Wollstonecraft, 1790: 49). Wollstonecraft sällar sig här till de många som under 1700-talet använder begrepp som mellanklass eller medelklass. Men det är inte i första hand den framväxande medelklassens män som drabbas av hennes kritik, utan de gamla makthavarna: kungarna, adeln och i viss mån prästerskapet.

Avslutning

Den långa tradition som hävdar männens överhöghet på grundval av deras styrka, vilken Wollstonecraft ofta åberopar i *A Vindication of the Rights of Woman*, underkänns i *A Vindication of the Rights of Men*. Det som en gång var ursprunget till deras övertag har enligt hennes resonemang i denna volym blivit orsaken till deras förlust av själva manligheten. De få som sitter vid makten har upphört att vara män när de inte längre behöver anstränga vare sig sitt intellekt eller sina kroppskrafter för att kunna tillfredsställa sina lustar 'the strong gained riches, the few have sacrificed the many to their vices; and, to be able to pamper their appetites, and supinely exist without exercising mind or body, they have ceased to be men' (Wollstonecraft, 1790: 10f). Man kan följaktligen enligt Wollstonecraft förlora sin manlighet utan att byta kön.

Godtycklig makt och ärftliga privilegier skapar misär och bristande moral i samhället. I värsta fall har de män som ärvt allt och aldrig lärt sig något själva blivit monster 'The man has been changed into an artificial monster by the station in which he was born' (Wollstonecraft, 1790: 12). Den civilisationskritik Wollstonecraft lanserar underkänner helt de män som formats inom den europeiska överklassen. Botemedlet finns inte i samtidens uppfostrings- och utbildningsideal, det gäller i stället att återvända till naturen. Wollstonecrafts ideal är här minst lika tydligt som Rousseaus.

Wollstonecrafts kritik av olika manstyper blir intressant och mångfasetterad genom att den har ett dubbelt fokus, inte bara på *l'ancien régime*, de samhällsgrupper vars brister aktualiseras av franska revolutionen, främst monarkerna, adeln och överklassen med sin svassande och servila svans av osjälvständiga efterapare, utan dessutom på företrädare för det moderna samhälle som växer fram under andra hälften av 1700-talet och rymmer gestalter som salongslejonet, snobben och strebern. Makten och hierarkierna korrumpierar, särskilt de ärftliga privilegierna och de feodala positionerna med sina vackra titlar, men även den nya och mer rörliga penningen korrumpierar och leder till orättfärdiga samhällsmönster och sneda konkurrensförhållanden. En konsumtionsrevolution sprider sig vid denna tid över Europa vid sidan av de politiska revolutionerna. Lyxkonsumtionen och det snabbt växlande modet i klädedräkt och heminredning erbjuder nya frestelser och ställer nya krav på moralisk styrka. Men kläderna gör inte alltid mannen och det yttre skenet kan bedra. Självisheten och egoismen blir den framväxande individualismens mörka skugga. Även den privata äganderätten, vilken i Wollstonecrafts ögon är

odelat god i John Lockes klassiska tappning, kan bli problematisk och komma i konflikt med de mänskliga rättigheterna. Kritiken riktas mot de rika och känslökalla, medan Wollstonecrafts sympatier ligger hos de fattiga som lider under såväl samhälleligt förtryck som materiell brist. Hon har förståelse för den vrede som landsbygdens män hyser när de ser sina barn gå hungriga, men inte får odla var de vill eller jaga i skogen. Hon ömmar särskilt för de maktlösa och uttalar sig starkt mot slaveriet.

Wollstonecraft är inte ens odelat förtjust i ordets makt. I salongerna, den politiska debatten och den framväxande offentligheten glänsar de som i tal och skrift kan formulera sig väl. Men de slagfärdiga har inte alltid rätten på sin sida. Den nya tiden erbjuder möjligheter för större delar av befolkningen att delta i ett allt intensivare politiskt liv och bidra till att styra politiska händelser, men de nya vapnen måste hanteras med förnuft och eftertanke.

För att framställa en föredömlig person i all sin glans använder Wollstonecraft Edmund Burkes begrepp det sublima. 'truly sublime is the character that acts from principle, and governs the inferior springs of activity without slackening their vigour; whose feelings give vital heat to his resolves, but never hurry him into feverish eccentricities' (Wollstonecraft, 1790: 6). Möjligen är det betydelsebärande att hon här talar om en personlighet, a character, utan könstillhörighet. Förnuft och dygd står i alla händelser högt på hennes lista. Den man som äger dessa kvaliteter kan leva ett människovärdigt liv trots förtryck och elände 'poverty, shame, and even slavery, may be endured by the virtuous man – he has still a world to range in – but the loss of reason appears a monstrous flaw in the moral world, that eludes all investigation, and humbles

without enlightening' (Wollstonecraft, 1790: 59). Wollstonecraft är medveten om att det kräver energi och ansträngning att odla sitt förnuft. Många väljer därför lättare vägar, följer sina impulser och kallar det självklart och naturligt 'But the cultivation of reason is an arduous task, and men of lively fancy, finding it easier to follow the impulse of passion, endeavour to persuade themselves and others that it is most *natural*' (Wollstonecraft, 1790: 71). Men den man som överger förnuftets väg går osvikligen vilse 'when a man makes his spirit bend to any power but reason, his character is soon degraded' (Wollstonecraft, 1790: 92). Wollstonecrafts ideala manlighet förblir i *A Vindication of the Rights of Men* nära kopplad till upplysningens honnörsord: förnuft, frihet, moral, sanning och enkelhet.

Noter

¹ Jag har en analys av konstruktionen av manlighet i Wollstonecrafts *A Vindication of the Rights of Woman* (1792) under utgivning.

² Denna analys bygger på andra upplagan från 1790 där Wollstonecrafts namn finns angivet. Notsiffrorna hänför sig av praktiska skäl till den utgåva som finns tillgänglig på nätet, trots att analysen bygger på texten i den vetenskapliga utgåvan av Wollstonecraftsskrifter;

http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=991&Itemid=27 respektive *The Complete Works of Mary Wollstonecraft*, in Todd, Janet og Butler, Marilyn (red.). 5. London: William

Pickering.

³ Hon hänvisar här till en av Jean de la Fontaine spridd fabel vars sensmoral är att kläderna inte alltid gör mannen.

Referencer

Wollstonecraft, Mary. 1790. *A Vindication of the Rights of Men, in a Letter to the Right Honourable Edmund Burke; Occasioned by His Reflections on the Revolution in France*. 2nd edition. London: Printed for J. Johnson. The Online Library of Liberty. 2012-12-12 http://oll.libertyfund.org/index.php?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=991&Itemid=27

Wollstonecraft, Mary. 1989. *The Complete Works of Mary Wollstonecraft*, in Todd, Janet og Butler, Marilyn (red.). 5. London: William Pickering.